

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. Г. С. СКОВОРОДИ

На правах рукопису

ФІЛАТОВА Ірина Іванівна

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЕСТЕТИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ
ЗВУЧАЩОГО МОВЛЕННЯ
ЗАСОБАМИ КОМПЛЕКСУ МИСТЕЦТВ

13.00.01 — теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків — 1994

Робота виконана в Луганському державному педагогічному інституті ім. Т. Шевченка.

- Науковий керівник — член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор **Г. П. Шевченко**;
кандидат психологічних наук, доцент **В. Л. Поплужний**.
- Офіційні опоненти — доктор педагогічних наук, професор **В. К. Буряк**;
кандидат педагогічних наук, доцент **І. В. Гавриш**.

Захист відбудеться «19» травня 1994 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 113.24.02 у Харківському педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди за адресою: 310168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Автореферат розісланий «18» квітня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Т. Золотухіна
ЗОЛОТУХІНА С. Т.

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00801586 (S)

AB-29.878

Загальна характеристика дисертаційного дослідження.

Актуальність теми. У складному процесі виховання особистості школяра важливого значення набуває проблема формування естетичної культури, естетичного ставлення до навколишнього світу та мистецтва. Необхідною умовою розвитку естетичної культури є глибоке розуміння закономірностей естетичного впливу на них мови та мовлення.

Естетична функція мови найяскравіше проявляється у художньому тексті, де слово максимально реалізує свою образність. Це дає можливість використовувати художні тексти різні за жанром і стилем, що сприяє активізації розумової діяльності особистості, естетичному, загальнокультурному та мовленнєвому розвитку.

Якість запропонованої учням мовленнєвої інформації багато в чому з'ясовує розвиток пізнавальної активності дітей у процесі її сприймання. Але ж значною мірою ефективність вербальної комунікації в умовах шкільного навчання залежить від того, у якій мірі учні оволоділи навичками мовленнєвого сприйняття – читанням і аудіюванням.

Рецептивний компонент вербальної комунікації /особливо слухова рецепція/ багато в чому визначає мовленнєву комунікацію в цілому, її ефективність, що здається особливо важливим для професійно-педагогічного спілкування.

За даними Ренкіна /1928/, на всі види мовленнєвої комунікації середня людина витрачає 70% свого часу. Цей час розподіляється таким чином: 30 % говоріння, 16 % читання, 9 % писання і 45 % слухання.

В умовах школи учень 57 % навчального часу слухає різні повідомлення /1956. Е.Претт/. Саме звучаче мовлення учителя є провідним засобом передачі знань. В умовах початкової школи школяри майже 70 % навчального часу слухають учителя, тобто сприймають

звучає мовлення, яке превалює над письмовим мовленням і багато в чому визначає якість засвоєння інформації учнями. Тому досить актуальним вже в початкових класах є формування вміння сприймати і розуміти звучаче мовлення – аудіювання, яке є базовим мовленнєвим вмінням, необхідною умовою засвоєння кожного навчального предмету.

Багато видатних педагогів вказували на те, що для дітей є недосконалим знаряддям пізнання без живого голосу вчителя /К.Д.Ушинський, П.П.Блонський, В.П.Вахтеров, В.О.Сухомлинський/. Проблема аудіювання присвячені наукові праці М.С.Антонюк, В.О.Артемова, Г.Б.Архипова, Г.Г.Городілової, Л.П.Доблаєва, В.І.Ілліної, Г.В.Колосніциної, З.О.Кочкіної та ін.

Аналіз спеціальної наукової літератури свідчить про постійний інтерес вчених до проблеми естетики мовлення, рецептивного аспекту вербальної комунікації. Мовлення та вербальне спілкування, процеси говоріння і слухання займають велике місце у психолінгвістичних працях Ч.Осгуда, Т.Сібеока, Дж.Мілера, Ф.Лібермана, Д.Уорта, Дж.Мортонна, Н.Г.Загоруйко, Л.О.Чистович, Т.Я.Волошина, О.М.Леонтьєва, І.О.Зимньої та ін., у нейропсихологічних дослідженнях Л.Р.Лурія. Вивченням психологічних механізмів мовлення займалися також Л.С.Виготський, М.І.Жинкін, С.О.Рубінштейн. Питання естетичного сприйняття мовленнєвих повідомлень знайшли відображення в працях Б.Г.Ананьєва, М.М.Бахтіна, Ю.Б.Борева, О.І.Бурова, С.О.Васильєва та ін.

Але ще залишаються не вивченими критерії оцінки якості естетичного сприйняття мовленнєвого повідомлення, форми, методи, засоби та навчальний матеріал, які дозволяють розвивати у молодших школярів естетичне ставлення до мови на основі аудіювання. Недооцінка рецептивної сторони вербального спілкування у навчальному

процесі та відсутність теоретичних і методичних розробок у науковій літературі свідчить про необхідність звернення до спеціального дослідження з питань естетичного сприйняття звучущого мовлення.

На наш погляд, проблема полягає в тому, що треба створити своєрідний "банк" еталонів естетичної мовленнєвої інформації для учнів - "банк" еталонних аудіотекстів /текстів-зразків/, який дозволяє коректувати процес смислового та естетичного сприйняття звучущого мовлення. Таким "банком", здається, може стати навчальний комплект аудіотекстів для уроків читання у початкових класах.

Проблему смислового сприйняття мовлення психологи розглядають на різних рівнях організації мовленнєвого потоку: від рівня слів через рівень висловлювання до тексту. Текст є найвищим рівнем такої організації. Виходячи з теорії мовленнєвої діяльності /М.О.Леонт'єв, С.О.Рубінштейн/ та основних положень праць М.М.Бахтіна, О.І.Бурова, Л.С.Виготського, І.Р.Гальперіна, В.Гумбольдта, Ю.М.Лотмана, О.О.Потебні та враховуючи контекстуальну обумовленість сприйняття мовлення, ми дійшли висновку про необхідність формування естетичного сприйняття звучущого мовлення у молодших школярів на рівні художнього тексту.

Учитель представляє дітям художні тексти різних жанрів і різних авторів на уроках читання. І від цього початкового знайомства багато в чому залежить те, як буде сприйнятий літературний твір, яким буде ставлення дітей до книги, як відкриється їм естетика мови та мовлення.

Умови сприйняття під час слухової реценції програмується мовцем і саме це й складає головні труднощі для реципієнтів. На якість аудіювання значно впливають зовнішні фактори /темп мовлення, інтонаційна виразність, наявність чи відсутність візуаль-

них опор, кількість повторів поданої інформації/, в зв'язку з чим досить раціональним є створення навчального комплексу, який дозволить забезпечити позитивний вплив названих факторів на естетичне сприйняття звучачого мовлення молодшими школярами.

Цей комплекс, на наш погляд, повинен включати художні тексти різної жанрово-стилістичної приналежності у взаємодії з живописом та музикою шляхом залучення учнів до естетики мови через рецептивну сторону мовленнєвої діяльності.

Ключовий аудіотекст заздалегідь записаний на магнітофон практично вирішує багато проблем, бо на звучання, а значить і на якість естетичного сприйняття тексту не вплинуть настрої, стан здоров'я та голосу вчителя.

Більше того, робота з комплексом мистецтв дає вчителю можливість слідкувати за індивідуальними естетичними реакціями дітей у процесі початкового знайомства з текстом, що, в свою чергу, дозволить скоректувати обрану тактику всієї наступної роботи з даним текстом.

Крім того, комплекс мистецтв на уроках читання у початкових класах сприяє тому, що без додаткових витрат часу здійснюється інтенсивна робота, спрямована на розвиток художньо-естетичної культури молодших школярів, реалізується їх введення у світ мистецтва через сприйняття цінності художнього образу.

Зважаючи на те, що спеціального дослідження з проблеми формування естетичного сприйняття звучачого мовлення у молодших школярів ми не зустріли, темою свого дослідження ми обрали: "Формування у молодших школярів естетичного сприйняття звучачого мовлення засобами комплексу мистецтв".

Об'єктом дослідження є процес формування естетичного сприйняття звучущого мовлення молодшими школярами на уроках читання.

Предмет дослідження – шляхи і засоби формування естетичного сприйняття звучущого мовлення молодшими школярами на уроках читання комплексом мистецтв.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні і методичній розробці проблеми естетичного сприйняття звучущого мовлення молодшими школярами комплексом мистецтв.

У дослідженні ми виходили з такої гіпотези: якщо мовлення розвивається у процесі наслідування і оволодіння мовленням в його естетичній функції також спирається на цей механізм, то робота з аудіовізуальним комплексом взаємодіючих мистецтв може справити вплив на формування естетичного сприйняття звучущого мовлення молодшими школярами, на мовленнєвий та загальнокультурний розвиток.

Завдання дослідження:

1. Дати теоретичне обґрунтування проблеми естетичного сприйняття мовленнєвої інформації у молодших школярів в процесі слухової рецесії.

2. Виявити рівень естетичного та мовленнєвого розвитку дітей 7-8 років, особливості естетичного сприйняття ними звучущих текстів.

3. Розробити модель комплексу мистецтв для уроків читання, методику його використання та експериментально перевірити їх ефективність.

У своєму дослідженні ми спирались на такі теоретичні положення:

1. Звучащим мовленням ми вважаємо озвучену писемну мову – художній текст.

2. Естетичне сприйняття звучного мовлення передбачає залучення учнів до естетики мови та мовлення, оволодіння мовленням в його естетичній функції.

3. Мовленнєвою основою естетичного сприйняття звучного мовлення є конкретне мовленнєве вміння – аудіювання.

4. Комплекс мистецтв являє собою особливий надтекст, художньою домінантою якого є аудіотекст.

5. Формування естетичного сприйняття звучного мовлення молодшими школярами повинно здійснюватися у контексті розвитку їх естетичної культури.

У процесі дослідження було використано комплекс методів: метод теоретичного аналізу і синтезу, метод теоретичного моделювання при визначенні мети, предмету, завдань дослідження, висуванні гіпотези; методи емпіричного дослідження /анкетний опит, спостереження, метод експертних оцінок, педагогічний експеримент/; вивчення і узагальнення досвіду досліджуваної проблеми в школах м.Луганська і області, ретроспективний аналіз власного досвіду роботи в школі.

Теоретичну основу дослідження становлять концепції вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі філософії, психології, педагогіки, психолінгвістики, текстології про естетичну культуру мовлення і мовленнєву діяльність, природу і специфіку художнього тексту, вплив мистецтва і мови на розвиток особистості, про цілісний і культурологічний підходи до проблем виховання особистості школяра.

Дослідження проводилось поетапно з 1988 до 1991 року.

1988–1989 р.р. – вивчення наукової літератури з проблеми дослідження;

1989-1990 р.р. - діагностичні дослідження /вивчення рівня мовленнєвого, естетичного та загальнокультурного розвитку молодших школярів/;

1990-1991 р.р. - проведення експериментального навчання, аналіз експериментального матеріалу.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні формування естетичного сприйняття звучущого мовлення у молодших школярів засобами комплексу мистецтв, підготовці науково-методичного забезпечення процесу формування естетичного сприйняття звучущого мовлення засобами мистецтва у початкових класах.

Практичне значення дослідження. Запропонована нами модель комплексу мистецтв для початкових класів і методика роботи з ним має безпосередній вихід у практику. Практичні висновки, рекомендації використання комплексу мистецтв, розробленого дисертантом, творчі завдання і вправи можуть знайти застосування в роботі вчителів початкових класів, у процесі вдосконалення і підготовки навчально-методичних посібників, підготовки спеціалістів до роботи з естетичного виховання молодших школярів.

Достовірність результатів дослідження й основних висновків дисертації забезпечується урахуванням відповідності проблеми формування естетичного сприйняття звучущого мовлення теоретичним позиціям автора, експериментальною перевіркою в школах розроблених положень, рекомендацій.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювались під час експериментальної роботи у середніх школах № 5 та №38 м. Луганська, № 9 м. Северодонецька Луганської області, а також шляхом публікацій статей, виступа на науковій конференції /Луганськ/. Розроблені програми спецкурсу для студентів педвузу "Проблеми розвитку естетичного сприйняття звучущого мовлення у молодших школя-

рів" і спецсеминару "Проблеми мовленнєвого і естетичного розвитку молодших школярів засобами мистецтва".

На захист виносяться положення:

1. Визначення поняття звучачого мовлення і його естетичного сприйняття у контексті сенсорного розвитку молодших школярів.

2. Художньою домінантою і структурно-змістовним ядром навчального комплексу мистецтв є комплект аудіотекстів - звучачих художніх текстів різної жанрово-стилістичної приналежності.

3. Шляхи і засоби формування естетичного сприйняття звучачого мовлення молодшими школярами на уроках читання комплексом мистецтв.

Дисертація складається із вступу, двох глав, висновків, списку основної використаної літератури і додатку. Вона містить 6 таблиць, 3 діаграми.

У вступі обгрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його предмет, об'єкт, завдання, сформульовано гіпотезу, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження, достовірність його результатів.

У I главі "Проблеми естетичного сприйняття звучачого мовлення у сучасній педагогіці і психології" розкриваються сучасні підходи в педагогіці і психології до естетичного сприйняття звучачого мовлення, проаналізовані першоджерела психолінгвістичного, психологічного, дидактичного, культурологічного, естетичного напрямків наукової літератури. Приділена серйозна увага розкриттю специфіки смислового сприйняття звучачого мовлення, психологічних основ естетичного сприйняття, місцю і значенню комплексу мистецтв у формуванні естетичного сприйняття в молодших школярів.

Всі сучасні дослідники мовлення /Л.С.Виготський, І.Р.Гальперин, М.І.Жинкін, О.Н.Леонтьєв та ін./ виходять з того, що сприй-

няття і розуміння утворюють єдиний процес, визначений як смислове сприйняття, що є складнов перцептивно-розумово-мнемічною діяльністю. Мовленнєве сприйняття являє собою неоднорідний багатоплановий процес, єдність актуальної, процесуальної і змістовної сторін /Г.Б.Архипов, М.І.Линкін, І.О.Зимня, В.І.Ілліна, І.М.Соколов, М.С.Шехтер/.

Як свідчать теоретичні дослідження процесу мовленнєвого сприйняття, всі його моделі містять момент компарації з еталонами, які знаходяться у пам'яті, всі моделі передбачають існування єдиних для процесу смислового сприйняття мовлення правил організації мовленнєвої інформації.

Аудіювання як мовленнєва основа естетичного сприйняття передбачає 2 види активності аудітора: а/ активність мислення, яка визначається ставленням до змісту сприйманого мовленнєвого повідомлення /зацікавленість, момент співпереживання, концентрація уваги/; б/ активність запасу знань, які були отримані аудітором раніше /вміння застосовувати свій життєвий досвід і тезаурус для розуміння інформації/, тобто діяльність аудітора ґрунтується на програмі поданої мовленнєвої інформації. Зважаючи на те, що молодшому шкільному віку притаманне образне мислення, розвиненість фантазії і уяви, ми припустили, що саме художній текст має найбільш ефективну програму для аудіторів цього віку.

В роботі доведено, що головна особливість вербального стимулу, яка відрізняє його від дії інших стимулів, полягає в тому, що слово під час аудіювання виступає в органічній єдності змісту і форми, в чому і проявляється естетичний аспект мови та мовлення. Таким чином, рецепція звучущої мовленнєвої інформації органічно включає і її естетичний аспект. Тому формування у молодших школя-

рів естетичного сприйняття звучачого мовлення – невід'ємний компонент формування їх загальної та мовленнєвої культури.

Естетичний потенціал тексту, створеного професійним художником слова, потребує певного контекстного естетичного ключа, функцій якого виконують художні твори інших видів мистецтва, поєднані темою, стилем, емоційним настроєм.

Спираючись на праці В.Неверова, Т.І.Сухової, Г.П.Шевченко, Б.П.Госова в дисертації розроблена теоретична і практична модель взаємодії різних видів мистецтва, які використовуються вчителем початкових класів для формування естетичного сприйняття звучачого мовлення. Комплекс мистецтв сприяє інтенсивному формуванню навичок естетичного сприйняття мовленнєвих повідомлень на основі єдності мовленнєвих вмінь: аудіювання, говоріння, читання.

В даній роботі ми виходили з визначення сприйняття звучачого мовлення як рівнєвої системи, яка базується на співвідношенні акустичної інформації, що надходить до аудітора, з еталоном, який є в його пам'яті; на контекстуальній обумовленості сприйняття тексту /М.І.Жинкін, О.М.Леонтьєв/.

Таким чином в дисертації підкреслюється, що формування естетичного сприйняття звучачого мовлення у молодших школярів залежить від рівня розвитку в них сенсорної культури, їх художньо-естетичного досвіду, первісних художньо-естетичних знань, здатності сприймати на слух естетичну виразність мови і художній синтетичний образ.

У 2 главі "Формування естетичного сприйняття звучачого мовлення у молодших школярів засобами комплексу мистецтв на уроках читання" подано дані діагностики рівнів мовленнєвого та естетичного розвитку молодших школярів, які були використані для розроб-

ки моделі педагогічного експерименту; розкривається організація та характер дослідно-експериментальної роботи, представлена програма експерименту на змістовному і методичному рівнях.

Діагностичний матеріал дав підставу для висновку про певні рівні естетичного та мовленнєвого розвитку учнів початкових класів.

Діагностика проводилась нами в три етапи. В дослідженні брали участь вчителі шкіл міста Луганська і Луганської області, студенти випускного курсу Луганського державного педагогічного інституту ім.Т.Г.Шевченка. Нами було вивчено мовлення 612 учнів початкових класів, тобто було зібрано багатий фактичний матеріал, який дозволив діагностувати рівень естетичного мовленнєвого розвитку молодших школярів.

В наслідку діагностування ми дійшли висновку, що для формування естетичного сприйняття художнього тексту має значення спосіб презентації естетичної інформації, який спирається на аудіювання і говоріння.

Через складність процесу слухової рецепції, бо, як зазначалося раніше, аудитор багато в чому залежить від диктора, ми дійшли також висновку і про необхідність виявити, яке значення надають даній проблемі вчителі початкових класів. Ця інформація важлива для вироблення єдиного підходу і узгодження параметрів аудіотекстів при проведенні діагностичних замірів, які є максимально вірогідними і забезпечують грамотне темпорально-інтонаційне їх оформлення.

З цієї метою було проведено анкетування 300 вчителів і 120 студентів випускного курсу факультету підготовки вчителів початкових класів Луганського державного педагогічного інституту. Всі опитані нами /100%/ вважають створення відповідної методики аудію-

вання і естетичного сприйняття звучачого мовлення раціональною і важливою справою. Більше того, вчителі констатували той факт, що їм мало відомо про аудіювання, хоча саме це мовленнєве вміння є базовим.

Усі 420 опитаних вважають актуальним для початкових класів створення спеціального аудіовізуального унаочнення, дидактичного матеріалу для навчання молодших школярів естетичному сприйняттю звучачого мовлення. Такого дидактичного матеріалу наша школа поки ще не має.

Перший етап діагностики визначив рівень розвитку мовлення молодших школярів і ставлення вчителів до проблеми естетичного сприйняття звучачого мовлення.

Другим етапом було вивчення рівня сформованості у молодших школярів естетичного ставлення до мови та визначення оптимальних умов для пред'явлення їм аудіотекстів. Для цього були перевірені різні комбінації зовнішніх факторів, які інтенсивно впливають на якість слухового прийому мовленнєвої інформації /темп, інтонаційна виразність, кількість повторів, наявність зорових естетичних опор/. Оптимальними умовами презентації аудіотексту молодшим школярам при темпі мовлення 110 слів на хвилину є наявність відповідної інтонаційної виразності мовлення диктора, зорових опор для аудіатора і двократне повторення мовленнєвої інформації.

Рівень мовної вихованості молодших школярів, їх ставлення до мистецтва слова перевірялися нами за допомогою анкетування, тестування, бесіди, вивчення дитячих висловлювань і творчих робіт.

Третій етап діагностичного дослідження становить вивчення рівня естетичного розвитку молодших школярів у цілому. З цієї

метод було зроблено аналіз шкільних програм та підручників, творчих робіт учнів. Було визначено рівень їх загальнокультурного розвитку методом анкетування, а також рівень теоретичної і методичної підготовки вчителів початкових класів до естетичного виховання засобами мистецтва. Таким чином, діагностуючи рівні мовленнєвого і естетичного розвитку учнів початкових класів, ми констатуємо, що молодший шкільний вік у плані розвитку вмій та навичок володіння звуковою стороною мовлення, у плані опанування його естетично-комунікативною функцією є сензитивним. Ці вміння не розвиваються автоматично, а потребують спеціальних педагогічних зусиль, спрямованих на забезпечення живильного мовленнєвого середовища для учнів.

Діти цього віку активно реагують на художній образ і позитивно сприймають його на предметно-дійовому рівні /98% /. Естетичний зміст художнього тексту більшою частиною /75% / дітей сприймається зверхньо тому, що вони ще недостатньо відчують можливості мови, естетику мовлення. Тільки у 30 % обслідуваних школярів простежуються елементи естетичного ставлення до мови. Естетичне сприйняття у молодших школярів має наглядно-дійовий та фрагментарний характер. Ми також дійшли висновку про те, що молодші школярі перебувають на низькому рівні естетичного розвитку, який характеризується відсутністю естетичного досвіду, естетичних знань та вмій, слабо розвиненими естетичними почуттями.

Узагальнюючий висновок, до якого ми прийшли у наслідку діагностичного заміру, - це гостра потреба молодших школярів у аудіо-візуальних опорах під час естетичного сприйняття художніх текстів на слух, їх велика потреба у певній естетичній орієнтації та допомозі вчителя у процесі художньої комунікації. Одним із видів такої орієнтації є естетично насичена презентація художнього тексту

реципіентам засобами комплексу взаємодіючих мистецтв.

Отримані дані дозволяють констатувати залежність процесу формування естетичного сприйняття звучачого мовлення у молодших школярів не тільки від засобу презентації інформації, але й від якісних характеристик аудіотексту, який є головною структурно-семантичною одиницею запропонованої нами моделі аудіовізуального навчального комплексу взаємодіючих мистецтв. Тому у другому розділі нашої роботи дається характеристика особливостей логіко-семантичної структури та прагматичної настанови аудіотексту, які зумовлені специфікою способу презентації.

Текст трактується нами як матеріалізоване вираження духовної культури. Це дає можливість розглядати навчальний комплекс мистецтв як невербальний надтекст, метатекстом і художньою домінантою якого є аудіотекст, який ґрунтується на писемній формі мовлення, а складовими частинами комплексу-невербальні тексти /живописні та музичні/.

Функцію аудіотексту у нашій моделі комплексу виконує текст художній. Художній текст трактується нами як текст особливого роду: в ньому міститься концентрована інформація, яка представлена в художньому образі, та найбільш повно реалізується естетична функція слова, тому що він сприймається у певному культурному контексті взаємодіючих мистецтв.

У II главі розкривається організація та хід експериментального навчання, яке було сплановано нами з урахуванням результатів діагностики.

У процесі експериментального навчання вирішені такі завдання:
- розроблена модель комплексу мистецтв для уроків читання у початкових класах; визначена структура комплексу /складові части-

ня композиційно-семантичні принципи їх взаємодії/, принципи відбору та характер дидактичного матеріалу, методичний апарат комплексу;

- розроблені методичні рекомендації використанні комплексу мистецтв на уроках читання у початкових класах;

- перевірена ефективність розробленої моделі, характер її впливу на естетичний та мовленнєвий розвиток молодших школярів,

Комплексний характер дослідження і вимоги сучасної науки обумовили вибір апробованих методів дослідження суміжних наук /психології, психолінгвістики, лінгводидактики/, які були нами коректно адаптовані щодо мети і завдань даної роботи.

Експериментальна робота будувалась на базі опрацьованої нами моделі комплексу мистецтв. Експеримент здійснювався у природних умовах, не порушував логіки і ходу учбового процесу, не потребував додаткових витрат часу. Експериментальне навчання проводилось у трьох "других" та одному "третьому" класах.

Дослідне навчання показало, що глибина естетичного сприйняття звучного мовлення у молодших школярів значно зростає при спеціальному навчанні засобами комплексу мистецтв. Так, активність емоційного відгуку на аудіотекст зросла і досягла 90 %, вміння оцінювати виражальні засоби мови поліпшились, коли до експериментального навчання і у контрольних класах 75 % учнів сприймали зміст аудіотексту поверхово, то після експериментального навчання елемент естетичного ставлення до мови простежується вже у 60 % учнів.

Значно покращали і навички виразного читання /з 20 % до 50 %/, естетична грамотність молодших школярів /до експериментального навчання не могли назвати автора книги 75 % дітей, після - лише

2 % учнів/. Якщо до роботи з комплексом взаємодіючих мистецтв намагались обгрунтувати свої судження / з допомогою вчителя/ 20 % учнів, то в кінці навчання засобами комплексу взаємодіючих мистецтв - 40 %, а за допомогою вчителя - 52 %.

Дослідне навчання показало також, що якісно змінилось прагнення учнів до творчої діяльності. У експериментальних класах повною мірою став відчуватися вплив тексту - зразку /68 % дитячих робіт/.

Значні позитивні зрушення відбулися у дітей і в плані мовленнєвого розвитку. Наприклад, до експериментального навчання проблема з темпом мовлення була актуальною для 65 % дітей, після - вона залишилась актуальною для 40 % учнів.

Коли ми конструювали модель комплексу мистецтв, ми виходили з того, що це не механічне поєднання компонентів, а нова якість, нове бачення, нові можливості для реципієнта, своєрідна композиційна цілісність, яка впливає на глибинні пласти психіки дитини і викликає активну роботу розуму і почуттів.

В даному розділі дається наукове обгрунтування розробленої моделі навчального комплексу мистецтв для уроків читання у початкових класах і визначається його структура, зміст і методика використання в навчальному процесі.

Даний комплекс розглядається нами не як основний засіб навчання, а додатковий, але необхідний, який дозволяє активізувати і інтенсифікувати естетичний розвиток молодших школярів у процесі їх навчання рідної мови; засіб, який забезпечує створення необхідних дидактичних умов для мовленнєвого естетичного розвитку учнів початкових класів.

Таким чином, розглянувши можливості застосування комплексу

мистецтв на уроках читання у початкових класах, можна зробити висновок, що такий комплекс являє собою систему гармонічного педагогічного впливу на учнів, який спрямовано на розвиток їх сенсорної, мовленнєвої і загальної культури, на формування естетичного сприйняття звучущого мовлення, що психологічно обґрунтовано існуванням гомогенних та гетерогенних зв'язків між сторонами виховання і розвитку.

У висновках узагальнено результати дослідження та зроблено практичні рекомендації.

Дані проведеного дослідження дають змогу зробити такі висновки:

- на основі отриманих експериментальних даних можна стверджувати, що запропонована гіпотеза про позитивний вплив роботи з комплексом мистецтв на формування естетичного сприйняття звучущого мовлення молодшими школярами, на їх мовленнєвий і загально-культурний розвиток підтвердилася;

- педагогічно доцільним є використання в навчальному процесі розробленої дисертантом моделі комплексу мистецтв, художньою домінантою і структурно-змістовим ядром котрого є комплект аудіотекстів різної жанрово-стилістичної приналежності. Це сприяє активізації і оптимізації всього навчального процесу і дає економії учбового часу за рахунок прискорення загального розвитку учнів;

- з огляду на сензитивність молодшого шкільного віку, вже у I класі потрібні спеціально організовані педагогічні дії, які впливають на формування у учнів естетичного сприйняття звучущого мовлення. Саме такий вплив справляє комплекс мистецтв;

- структурно-логічна концепція комплексу мистецтв як надтексту особливого роду, своєрідна концентрація і певна послідовність творів, що сприяє їх адекватному сприйняттю, визначаються поставленим педагогічним завданням, завдяки чому на уроці досягається високого

рівня емоційності;

- результати експериментального навчання підтверджують, що робота над формуванням у молодших школярів естетичного сприйняття звучачих мовленнєвих повідомлень засобами комплексу мистецтв сприяла інтенсифікації естетичного розвитку учнів, значному підвищенню рівня їх художньо-естетичної вихованості.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Дидактичні ігри як одна з форм роботи над звучачим мовленням та елементи стилістики у підготовчому класі //Форми організації учбової роботи у підготовчому класі. Школа і педагогіка № 26-85. Деп.в НІОП АПН СРСР.-1985.- С.195-214.-Мова рос.

2. Формування естетичного сприйняття художніх текстів засобами аудіовізуального комплексу для уроків читання у початкових класах. //Взаємодія мистецтв у духовному розвитку школярів. Тези міжреспубліканського семінару-наради 17-19 квітня 1990 р.-Луганськ.- С.17.- Мова рос.

3. Робота з формування естетичного сприйняття звучачого мовлення молодшими школярами та голосо-мовленнєвий розвиток учителя. //Взаємодія мистецтв у духовному розвитку школярів. Тези міжреспубліканського семінару-наради від 17-19 квітня 1990 р. Луганськ / у співавторстві/.- С.60.-Мова рос.

4. Вживання звукових дидактичних ігор та елементів цікавості в роботі з розвитку мовлення дітей шестирічного віку.: Методичні рекомендації вчителю початкових класів /Луганськ, ІУКУ,1988 р. /у співавторстві/ -Мова рос.

5. Аудіотекст як особливий вид тексту /структурно-семантичний аналіз. //Динаміка лінгвістичних одиниць у мові та мовленні.Деп. в ІНОН РАН.-1992.-С.90-100.-Мова рос.

ЛНБ ім. В. Стефанишина
АН України

Підписано до друку 07. 04. 94. Формат 60x84/16. Па-
пір друк . Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 1, 0. Тираж
100. Замовлення 2290.

Обласна друкарня, 348040, Луганськ, вул. Ватутіна,
89 а. Тел. 55-18-64, 53-31-55.

462321

AB 29.818

AB 29.818